

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

TEISĖS INSTITUTAS

Aušra Žemaitytė

**AR AKCININKAS, PAREIŠKĖS IŠVESTINIŲ IEŠKINIŲ, GALI
BŪTI BENDROVĖS ATSTOVU?**

Teisės magistro darbas
Teisės vientisųjų studijų programa

Vadovas: doc. dr. Jurgita Grigienė

Apginta:

Direktorius doc.dr. Stasys Šedbaras 2008 06 __ d.

KAUNAS 2008

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. IŠVESTINIO IEŠKINIO SAMPRATA.....	4
1.1. Išvestinio ieškinio institutas užsienio valstybių teisėje.....	5
1.1.1. Bendrosios teisės sistemos šalyse.....	5
1.1.2. Kontinentinės teisės sistemos šalyse.....	8
1.2. Išvestinio ieškinio instituto raida Lietuvos teisės sistemoje.....	10
2. ATSTOVAVIMO BENDROVEI TEISINIAI PAGRINDAI.....	12
2.1. Bendrieji atstovavimo pagrindai.....	12
2.2. Bendrovės atstovai.....	13
3. AKCININKO, PAREIŠKUSIO IŠVESTINIŲ IEŠKINIŲ, TEISINIS STATUSAS.....	15
4. POTENCIALUS BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ ATLYGINIMAS SĖKMINGO IŠVESTINIO AKCININKO IEŠKINIO ATVEJU.....	18
IŠVADOS.....	20
SUMMARY.....	22
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	25

IVADAS

Bendrovės valdymo organai atsižvelgdami į bendrovės interesus priima sprendimus bei imasi kitų veiksmų. Kartais tai reiškia bylinėjimąsi, o kartais tiesiog problemos ignoravimą. Tačiau yra situacijų kai veiksmai, kurių nusprendžia imtis valdymo organai gali neatitikti bendrovės interesų, pavyzdžiui, kai valdymo organai pažeidžia fiduciarines pareigas bendrovei. Tokiu atveju padaroma žala bendrovei, o tuo pačiu ir akcininkams, ir bendrovė gali pareikšti ieškinį prieš savo valdymo organus. Dėl šių specialių situacijų yra sukurtas mechanizmas, kuris leidžia akcininkui pareikšti ieškinį bendrovės vardu.¹

Temos aktualumas: besivystantys ekonominiai santykiai skatina ieškoti veiksmingesnių acinių bendrovių ir acininkų teisių ir teisėtų interesų procesinių gynybos priemonių. Lietuvos Respublikos Acinių bendrovių įstatyme nuo 2004 m. sausio 1 d. įteisintas išvestinio acininkų ieškinio institutas, nes šio įstatymo 16 straipsnio 1 dalies 4 punkte įtvirtinta acininkų teisė kreiptis į teismą su ieškiniu ir prašyti atlyginti bendrovei padarytą žalą, kuri susidarė dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių pareigų nevykdymo arba netinkamo vykdymo.² Tai naujas, mažai praktikoje taikytas- bei mažai teisės tyrinėtas civilinio proceso institutas.

Temos problematiškumas: išvestiniu ieškiniu ginamos ne jį pateikusio acininko teisės, bet acinės bendrovės, kaip savarankiško teisės subjekto, teisės, tai yra prašoma atlyginti žalą ne acininkui arba acininkams, o bendrovei. Kadangi akcijos yra acininko turtas, tai išvestiniu ieškiniu acininko teisės ginamos tik netiesiogiai. Asmuo, kuris veikia kito asmens vardu ir jo interesais, vadinamas atstovu.³ Todėl kyla pagrįstas klausimas, koks yra acininko, pareiškusio išvestinį ieškinį, teisinis statusas. Nuo acininko statuso priklauso bylinėjimosi išlaidų atlyginimas. Jei išvestinis acininko ieškinys yra sėkmingas, tai žalos atlyginimas atitenka bendrovei. Tačiau lieka neaišku, kam būtų atlyginamos bylinėjimosi išlaidos – bendrovei ar acininkui. Jei acininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, yra bendrovės atstovas, tai bendrovė kaip atstovaujамasis turi pareigą apmokėti acininko patirtas bylinėjimosi išlaidas. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimo traktavimas turi tiesioginį poveikį

¹ Mathew Anderson, “An Intervention Requirement Provides Greater Benefit to the Corporation When Nonparty Shareholders Appeal Derivative Action Settlements: Felzen v. Andreas, 134 F.3d 873 (7th Cir. 1998)”, *Nebraska Law Review*, Vol. 79, (2000), p. 171-172.

² LR Acinių bendrovių įstatymas, Žin. (2003, Nr. 123-5574), 16 str. 1 d. 4 p.

³ Valentinas Mikelėnas ir kiti, *Civilinė teisė*, (Kaunas: Vijusta, 1997), p. 207.

ieškinių pareiškimo dažnumui.⁴ Todėl, tai gali būti pagrindinė kliūtis akcininkui pareikšti išvestinį ieškinį bendrovės vardu.

Šio darbo objektas - akcininko, pareiškusio išvestinį ieškinį, teisinis statusas procese.

Šio darbo tikslas yra atsakyti į tezės iškeltą klausimą ir nustatyti, ar akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, gali būti bendrovės atstovu.

Norint atsakyti į iškeltą klausimą bei pasiekti darbo tikslą, keliami šie **darbo uždaviniai**:

- 1) Apibrėžti ir pristatyti išvestinio ieškinio institutą užsienio ir Lietuvos teisės sistemose.
- 2) Išanalizuoti atstovavimo bendrovei teisinius pagrindus.
- 3) Nustatyti akcininko, pareiškusio išvestinį ieškinį, teisinį statusą.
- 4) Įvertinti potencialų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą sėkmingo išvestinio akcininko ieškinio atveju.

Darbe keliami **hipotezė**, jog akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, gali būti bendrovės atstovu.

Darbe naudojami **metodai**: aprašomasis, istorinis, lyginamasis, loginis.

Šiame darbe remiamasi Lietuvos, JAV ir kitų valstybių teisės aktais, reglamentuojančiais išvestinį ieškinį bei teisės mokslinė literatūra.

Visi tekste esantys vertimai yra magistrinio darbo autoriaus.

1. IŠVESTINIO IEŠKINIO SAMPRATA

Bendrovės valdymo organų pareiga užtikrinti veiksmingą bendrovės valdymą. Kad valdymo organai nepiktnaudžiautų jiems suteiktais įgaliojimais teisinėje literatūroje išskiriamos trys ieškinių rūšys, kuriuos akcininkas gali pareikšti, atsižvelgęs į ginamų interesų pobūdį ir naudos gavėją:

- 1) asmeninis - tai ieškinys, kuriuo akcininkas siekia apginti savo pažeistas asmenines teises;
- 2) grupės – tai vieno ar kelių akcininkų pareikštas ieškinys, skirtas apginti visų suinteresuotų akcininkų interesus;

⁴ Ian Ramsay, "Corporate Governance, Shareholder Litigation And The Prospects For A Statutory Derivative Action", *University of New South Wales Law Journal*, Vol. 15, (1992), p. 163.

- 3) išvestinis – tai ieškinys, kai akcininkas prašo atlyginti bendrovei padarytą žalą.⁵

Išvestinis akcininkų ieškinys (angl. derivative action) yra įtvirtintas Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Karalystės teisėje⁶. Išvestinis ieškinys - tai bendrovės vardu akcininko pareikštas ieškinys prieš valdymo organus, kurie netinkamai vykdo savo pareigas.⁷ Lietuvos teisės sistemoje yra įtvirtintas netiesioginio ieškinio institutas, kuriuo kreditorius siekia įgyvendinti ne savo, o skolininkui priklausančią reikalavimo teisę. Netiesioginis ieškinys yra toks ieškinys, kurį už skolininką jo vardu pareiškia kreditorius, kai skolininkas turi teisę pareikšti reikalavimą kitiems asmenims, tačiau šios savo teisės neįgyvendina, siekdamas išvengti prievolės įvykdymo kreditoriui. Tada kreditorius, norėdamas apginti savo teises ir teisėtus interesus, priverstinai įgyvendina šią skolininko reikalavimo teisę pareikšdamas netiesioginį ieškinį.⁸ Tačiau išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje yra naujas reiškinys, todėl pirmoje darbo dalyje bus siekiama atskleisti išvestinio akcininkų ieškinio sąvoką, šio teisinio instituto esminius aspektus tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės sistemos šalyse.

1.1. Išvestinio ieškinio institutas užsienio valstybių teisėje

1.1.1. Bendrosios teisės sistemos šalyse

Išvestinio akcininkų ieškinio institutas susiformavo bendrosios teisės sistemos šalyje – Anglijoje XIX amžiaus viduryje. Tačiau netrukus išvestinio ieškinio idėja pasiekė ir JAV, kur ji buvo išvystyta ir ėmė plėstis.⁹ JAV teisės doktrina išvestinį akcininkų ieškinį apibrėžia kaip ieškinį, kurį teikia akcininkas dėl bendrovės teisių ir interesų gynimo, kai asmenys,

⁵ Jesse H. Choper, John C. Coffee, Jr., Ronald J. Gilson, *Cases and Materials on Corporations*, Fourth Edition, (New York: Aspen Publishers, 1995), p. 775-776.

⁶ Egidijus Krivka, „Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje“, *Jurisprudencija*, (2006 Nr. 4(82)), p. 46.

⁷ Versta autoriaus iš *Findlaw.com Dictionary*

<<http://dictionary.lp.findlaw.com/scripts/results.pl?co=dictionary.lp.findlaw.com&topic=95/95cf9b612f81e04caa69f97fa733cf89>> [aplankyta 2008 04 05].

⁸ Valentinas Mikelėnas, *Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso Komentarai. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*, I tomas, (Vilnius: Justitia, 2003), p. 111.

⁹ Bryan Stanfield, “For Better Or For Worse?: Marriage Of The Texas And Model Business Corporation Acts’ Derivative Action Statutes And What It Means For Corporations”, *Texas Tech Law Review*, Vol. 35, (2004), p. 350.

dažniausiai valdymo organai, turintys ginti bendrovės teises, atsisakė vykdyti šias savo pareigas.¹⁰ Ar ieškinys yra išvestinis nustatoma pagal tai, kieno teises pažeidžia susidariusi žala: akcininkų ar bendrovės. Pavyzdžiui, bendrovės valdymo organai, kurie netinkamai vykdydami savo pareigas sumažino bendrovės akcijų rinkos vertę, pakenkė bendrovei, todėl akcininkai, siekdami apginti bendrovės teises, gali pareikšti išvestinį ieškinį.¹¹ Taigi išvestinio akcininkų ieškinio gynybos objektas gali būti tikrai pačios akcinės bendrovės teisės ir interesai.

Tačiau greitai išaugo galimybė išvestiniais akcininkų ieškiniais piktnaudžiauti. Todėl JAV Aukščiausiasis Teismas nustatė tam tikrus procedūrinius reikalavimus, kuriuos akcininkas privalo atitikti, kad galėtų pareikšti išvestinį ieškinį federaliniame teisme. Pirmą kartą išvestinio akcininkų ieškinio instituto sąvoka, procesinės taisyklės buvo suformuluotos teisės akte 1938 m. JAV priėmus federalines civilinio proceso taisykles. Minėtame teisės akte išvestiniai ieškiniai buvo traktuojami kaip grupės ieškinių sudedamoji dalis ir patalpinti grupės ieškinių reglamentuojančioje taisyklėje Nr. 23. Pagal 1966 m. įvestą pataisą, taisyklė Nr. 23 buvo išskaidyta, įvedant naują taisyklę Nr. 23.1, kurioje buvo sutelktos išvestinio akcininkų ieškinio instituto teisės normos.¹²

Išvestinių ieškinių pateikimo teismui procesinę tvarką reglamentuojanti JAV federalinių civilinio proceso taisyklių Nr. 23.1 taisyklė nustato, kad

*... vienam arba daugiau akcininkų arba bendrovės narių ... suteikiama nerealizuota bendrovės teisė, kuri pasireiškia kaip teisė pateikti teismui išvestinį akcininkų ieškinį. Išvestinis ieškinys negali būti nagrinėjamas teisme tuo atveju, jeigu paaiškėja, kad ieškovas nesąžiningai ir neadekvačiai atstovauja panašioje padėtyje esančių akcininkų ... teises ginant bendrovės ... interesus.*¹³

Taigi vienas iš pagrindinių JAV federalinio civilinio proceso normomis nustatytų reikalavimų, keliamų išvestiniams ieškiniams, yra reikalavimas dėl tinkamo ieškovo ir adekvataus atstovavimo. Kad šis reikalavimas būtų išpildytas turi būti nurodyta ir patvirtinta, kad „ieškovas buvo akcininkas arba narys, kai buvo atlikti veiksmai, dėl kurių reiškiamas ieškinys,

¹⁰ Jack H. Friedenthal, Mary Kay Kane, Arthur R. Miller, *Civil Procedure*, Second Edition, (St. Paul. Minn., 1993) p. 759.

¹¹ Ten pat, p. 760.

¹² Sarah Wells, “Maintaining Standing in a Shareholder Derivative Action”, *University of California Davis Law Review*, Vol. 38, (2004-2005), p. 347-348.

¹³ Federal Rules of Civil Procedure, Rule 23.1 (a), <http://www.law.cornell.edu/rules/frcp/Rule23_1.htm> [aplankyta 2008 04 05].

arba akcininko arba nario statusą ieškovas yra gavęs teisėtai pagrindais atlikus tuos veiksmus.¹⁴ Šio reikalavimo tikslas - užkirsti kelią vėlesniems akcininkams spekuliuoti bylinėjimusi, kai specialiai išigyjamos būtent tos bendrovės akcijos, kur galima pareikšti ieškinius bendrovės vardu prieš jos valdymo organus.¹⁵ Taip pat išvestiniame ieškinyje turi būti patvirtinta, kad akcininko ieškinys dėl bendrovės teisių gynimo turi būti nesusijęs su jo ketinimu nesąžiningai pasinaudoti teismo jurisdikcija, kurios jis priešingu atveju neturėtų.¹⁶ Taigi reikalavimai, kad išvestinio ieškinio pareiškėjas įrodytų akcininko statusą, kai buvo padaryta žala bendrovei, ir patvirtintų nepiktnaudžiavimą teismo jurisdikcija, užtikrina sąžiningą bei adekvatą atstovavimą.

Prieš pareiškiant išvestinį akcininkų ieškinį, pirmiausiai privalo būti išnaudotos vidinės priemonės, stengiantis ginčą sureguliuoti taikiai.¹⁷ Tai paskutinis reikalavimas, kuris padeda užtikrinti sąžiningą ir adekvatą atstovavimą. Prieš akcininkui pateikiant išvestinį ieškinį jame turi būti „smulkiai nurodyti veiksmai, kurių ieškovas ėmėsi, kad įtikintų bendrovės valdymo organus, o jeigu tai buvo būtina, ir kitus akcininkus ar narius neįgyvendintos bendrovės teisės įgyvendinimo būtinumu.“¹⁸ Tuo atveju, kai akcininkas nebandė imtis nurodytų veiksmų, kad įtikintų bendrovės valdymo organus veikti atitinkamu būdu, nurodyti priežastis, kodėl to nedarė.¹⁹ Taigi, kad išvestiniu akcininkų ieškiniu nebūtų piktnaudžiaujama ir ieškovas galėtų sąžiningai ir adekvačiai atstovauti akcininkų teises ginant bendrovės interesus, jis privalo atitikti procesinėse taisyklėse įtvirtintus reikalavimus, kad teismas priimtų nagrinėti ieškinį.

Kadangi JAV federalinio civilinio proceso taisyklė, reglamentuojanti išvestinius ieškinius yra kaip modelis, todėl išvestinių ieškinių skyrius įtrauktas ir į Pavyzdinį bendrovių įstatymą, kuris visas ar iš dalies taikomas 24 valstijose.²⁰ Pavyzdiniame bendrovių įstatyme reglamentuojama išvestinių akcininkų ieškinių proceso tvarka. Minėtame įstatyme keliami tik du pagrindiniai reikalavimai, kuriuos turi atitikti akcininkas, kad galėtų pareikšti išvestinį ieškinį:

- 1) akcininko statusas, kai buvo padaryta bendrovei žala;

¹⁴ Ten pat, Rule 23.1 (b) (1).

¹⁵ Žr. išnašą 9: Bryan Stanfield, p. 355-356.

¹⁶ Žr. išnašą 13: Federal Rules of Civil Procedure, Rule 23.1 (b) (2).

¹⁷ Žr. išnašą 5: Jesse H. Choper, John C. Coffee, Jr., Ronald J. Gilson, p. 777.

¹⁸ Žr. išnašą 13: Federal Rules of Civil Procedure, Rule 23.1 (b) (3) (A).

¹⁹ Ten pat, Rule 23.1 (b) (3) (B).

²⁰ Žr. išnašą 9: Bryan Stanfield, p.351.

- 2) sąžiningai ir adekvačiai atstovauti bendrovės teises ginant bendrovės interesus.²¹

Taigi, lyginant šiuos du įstatymus pagrindinis skirtumas tas, kad Pavyzdiniame bendrovių įstatyme akcininkas turi sąžiningai ir adekvačiai atstovauti bendrovės, o ne panašioje padėtyje esančių akcininkų teises ginant bendrovės interesus.

Jungtinėje Karalystėje išvestinio ieškinio institutas ir jo pateikimo teismui procesinė tvarka detalai reglamentuota Bendrovių įstatyme.²² Šiame įstatyme išvestinis akcininkų ieškinys apibrėžiamas kaip ieškinys, kuris kildinamas iš bendrovės teisių. Jis pareiškiamas bendrovės vardu siekiant apginti jos interesus.²³ Išvestinis ieškinys gali būti pareiškiamas tik dėl bendrovės vadovo veikimo ar neveikimo, kuris siejamas su aplaidumu, įsipareigojimų nevykdymu ir fiduciarinių pareigų nesilaikymu.²⁴ Bendrovės akcininkas gali pareikšti išvestinį ieškinį tik esant teismo leidimui.²⁵ Teismas, svarstydamas ar leisti akcininkui pareikšti išvestinį ieškinį, atsižvelgia į tai ar:

- 1) akcininkas veikia sąžiningai;
- 2) ieškinio pagrindas yra bendrovės vadovo veikla ar neveikimas;
- 3) bendrovė nusprendė nepareikšti ieškinio;
- 4) ieškinys reiškiamas bendrovės vardu, kad būtų apgintos jos teisės.²⁶

Taip pat teismas atsižvelgia į bendrovės narių, kurie neturi jokio asmeninio, tiesioginio ar netiesioginio, intereso, nuomonę dėl išvestinio ieškinio.²⁷

Taigi galime apibendrinti, kad bendrosios teisės sistemos šalyse išvestinio ieškinio institutas naudojamas daugelį metų, susiformavusi išvestinio ieškinio proceso teisminė praktika, taip pat išvestinį ieškinį reglamentuoja išsamios įstatymų nuostatos.

1.1.2. Kontinentinės teisės sistemos šalyse

²¹ Model Business Corporation Act, Third edition, Revised through 2002, adopted by the Committee on Corporate Laws of the Section of Business Law, §7.41 (1)-(2), <<http://www.abanet.org/buslaw/library/onlinepublications/mbca2002.pdf>> [aplankyta 2008 04 12].

²² Companies Act 2006, Part 11 Derivative Claims and Proceedings by Members, <http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts2006/pdf/ukpga_20060046_en.pdf> [aplankyta 2008 04 12].

²³ Ten pat, 260 (1).

²⁴ Ten pat, 260 (3).

²⁵ Ten pat, 261 (1).

²⁶ Ten pat, 263 (3).

²⁷ Ten pat, 263 (4).

Daugelyje Europos šalių akcininkai turi teisę pareikšti išvestinį ieškinį prieš bendrovės valdymo organus dėl fiduciarinių pareigų nesilaikymo. Tačiau ne kiekvienas akcininkas gali pateikti išvestinį ieškinį bendrovės vardu.

Vokietijoje pavienis akcininkas negali pareikšti išvestinio ieškinio bendrovės vardu. Tačiau Akcijų įstatymo (Aktiengesetz) 147 straipsnyje numatyta, kad akcininkai, turintys ne mažiau kaip 10 proc. bendrovės akcijų, turi teisę pateikti ieškinį bendrovės vardu dėl jai padarytos žalos atlyginimo.²⁸ Vadinasi, Vokietijoje yra įteisintas išvestinio akcininkų ieškinio institutas.

Švedijoje akcininkai, turintys 10 proc. bendrovės akcijų, gali pareikšti ieškinį bendrovės vadovui ir valdybai dėl bendrovei padarytų nuostolių atlyginimo. Taigi Švedijoje taip pat yra numatytas išvestinio ieškinio institutas.²⁹

Belgijoje akcininkai, turintys ne mažiau kaip 1 proc. akcinės bendrovės akcijų, gali pateikti ieškinį prieš valdymo organą gindami bendrovės interesus.³⁰ Taigi Belgijoje taip pat yra reglamentuotas išvestinio ieškinio institutas.

Rusijos Federacijos Akcinių bendrovių įstatymo 71 str. 5 dalyje numatyta, kad:

*bendrovė, akcininkas (akcininkai), turintis ne mažiau kaip 1 proc. paprastųjų bendrovės akcijų, turi teisę kreiptis su ieškiniu bendrovės direktorių tarybos (stebėtojų tarybos) nariui, vienasmeniam bendrovės valdymo organui (direktoriui, generaliniam direktoriui), bendrovės kolegialaus valdymo organo (valdybos, direkcijos) nariui, taip pat valdymo organizacijai arba valdytojui dėl bendrovei padarytų nuostolių atlyginimo.*³¹

Vadinasi, Rusijos Federacijoje taip pat įtvirtintas išvestinio ieškinio institutas, nes įstatyme numatyta akcininkų teisė pareikšti ieškinį prieš bendrovės valdymo organus dėl bendrovei padarytos žalos atlyginimo.

Akcininkai turintys ne mažiau kaip 5 proc. bendrovės akcijų (Čekijos Respublikoje, Ispanijoje, Slovakijoje) arba 10 proc. (Austrijoje, Bulgarijoje, Vengrijoje, Slovėnijoje)³² turi

²⁸ Udo C. Braendle, "Shareholder Protection in the USA and Germany- On the Fallacy of LLSV", <<http://www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1151&context=gwp>> [aplankyta 2008 04 12].

²⁹ Richard Thomas et al., *Company Law in Europe*, Issue 8, (London: Butterworths, 1997), p. N 69.

³⁰ Ten pat, p. A 109.

³¹ Федеральных закон об акционерных обществах (N 208-ФЗ от 26.12.1995), статья 71.5, <<http://www.ooo-zao.ru/jsclaw.html>> [aplankyta 2008 04 13].

³² Kristoffel R. Grechenig, Michael Sekyra, "No Derivative Shareholder Suits in Europe - A Model of Percentage Limits, Collusion, and Residual Owners", <<http://www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1166&context=gwp>> [aplankyta 2008 04 13].

teisę pareikšti išvestinį ieškinį. Taigi daugelyje kontinentinės teisės sistemos šalių yra įtvirtintas išvestinio akcininkų ieškinio institutas, tačiau ne kiekvienas akcininkas gali pateikti išvestinį ieškinį bendrovės vardu.

Apibendrinant išvestinio ieškinio institutą užsienio valstybių teisėje galime pastebėti, kad kitaip nei bendrosios teisės sistemos šalyse, kontinentinės teisės sistemos šalyse išvestinio akcininkų ieškinio instituto išskirtinis bruožas yra tas, kad Civilinio Proceso Kodeksuose nėra išvestinio akcininkų ieškinio proceso tvarką reglamentuojančių nuostatų.

1.2. Išvestinio ieškinio instituto raida Lietuvos teisės sistemoje

Norint geriau suprasti išvestinio ieškinio institutą Lietuvos teisės sistemoje svarbu apžvelgti, kaip akcininkai iki šio instituto reglamentavimo galėjo ginti neturtines teises teisme.

1990 m. rugsėjo 30 d. redakcijos LR Akcinių bendrovių įstatymo 15 str. 1 d. 3 punkte³³ ir 1994 m. liepos 5 d. redakcijos LR Akcinių bendrovių įstatymo 16 str. 1 d. 3 punkte³⁴ buvo įtvirtinta nuostata, kad akcininkai turi teisę apskųsti teismui visuotinio akcininkų susirinkimo ir valdybos nutarimus. Taigi buvo numatyta, kad akcininkai turi teisę teismui pateikti tik akcininkų neturtinį ieškinį.

Lietuvos teisės sistemoje akcininkų turtinis ieškinys pirmą kartą buvo įteisintas 2000 m. liepos 13 d. redakcijos LR Akcinių bendrovių įstatyme. Minėto įstatymo 20 str. 1 d. 3 punkte buvo įtvirtinta nuostata, kad „[v]ienas ar keli akcininkai be atskiro įgaliojimo turi teisę reikalauti akcininkams padarytos žalos atlyginimo.“³⁵ Tokio pobūdžio ieškiniu reikalaujama atlyginti žalą tiesiogiai akcininkams, o ne bendrovei. Vadinasi, ieškinys, kuriuo įgyvendinama tokio reikalavimo teisė, negali būti laikomas išvestiniu ieškiniu.

Naujos redakcijos 2003 m. gruodžio 11 d. LR Akcinių bendrovių įstatymo 16 str. 1 d. 4 punkte numatyta akcininkų teisė:

kreiptis į teismą su ieškiniu, praš[ant] atlyginti bendrovei žalą, kuri susidarė dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių pareigų, nustatytų šiame ir kituose įstatymuose,

³³ LR Akcinių bendrovių įstatymas, Žin. (1990, Nr. 24-594; negalioja nuo 1994 m. liepos 21 d.), 15 str. 1 d. 3 p.

³⁴ LR Akcinių bendrovių įstatymas, Žin. (1994, Nr. 55-1046; nauja redakcija nuo 2001 m. liepos 1 d.), 16 str. 1 d. 3 p.

³⁵ LR Akcinių bendrovių įstatymas, Žin. (2000, Nr. 64-1914; nauja redakcija nuo 2004 m. sausio 1 d.), 20 str. 1 d. 3 p.

*taip pat bendrovės įstatuose, nevykdymo arba netinkamo vykdymo, taip pat kitais įstatymuose nustatytais atvejais.*³⁶

Ši įstatymo nuostata rodo, kad akcininkui suteikta teisė kreiptis į teismą su ieškiniu dėl žalos atlyginimo bendrovei, o nereikalaujama atlyginti žalą tiesiogiai akcininkams, kaip tai buvo anksčiau. Taigi tokio pobūdžio ieškiniu vienas arba keli akcininkai tiesiogiai gina jau ne savo, o bendrovės teises ir interesą gauti žalos atlyginimą. Vadinasi, toks akcininkų ieškinys laikytinas išvestiniu, nes savo interesą jie gina tik netiesiogiai.

Teisės doktrina nurodo, kad ieškinio turinį sudaro ieškovo reikalavimas (ieškinio dalykas) ir jį pagrindžiančios aplinkybės (ieškinio pagrindas). Šios dvi sudedamosios ieškinio dalys vadinamos ieškinio elementais.³⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau tekste LR CPK) 135 str. 1 d. 4 punktą nustato, kad ieškinio dalykas yra ieškovo reikalavimas.³⁸ Taigi išvestinio ieškinio dalykas yra reikalavimas atlyginti bendrovei padarytą žalą, kurią bendrovei padarė vienasmenis valdymo organas – bendrovės vadovas arba kolegialus valdymo organas – valdybos nariai. LR CPK 135 str. 1 d. 2 punkte įtvirtinta nuostata, kad ieškinio pagrindas yra faktinės aplinkybės, kuriomis ieškovas grindžia savo reikalavimą, tai yra ieškinio dalyką.³⁹ Taigi išvestinio ieškinio faktinį pagrindą sudaro juridiniai faktai, kuriais grindžiamas išvestinio ieškinio dalykas. Tokiais juridiniais faktais būtų laikomi Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse⁴⁰ (toliau tekste LR CK) ir bendrovės steigimo dokumentuose įtvirtintų juridinio asmens valdymo organo nario pareigų nevykdymas arba netinkamas vykdymas, žalos bendrovei padarymas ir kiti su tuo susiję juridiniai faktai.

Taigi, apibendrinant galime teigti, Lietuvos teisės sistemoje įteisintas išvestinio ieškinio institutas, nes akcininkas turi teisę kreiptis į teismą su ieškiniu dėl žalos atlyginimo bendrovei ir apginti jos teises bei interesus.

³⁶ Žr. išnašą 2: LR Akcinių bendrovių įstatymas, 16 str. 1 d. 4 p.

³⁷ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė*, I tomas, (Vilnius: Justitia, 2003), p. 371.

³⁸ LR Civilinio proceso kodeksas, Žin. (2002, Nr. 36–1340). 135 str. 1 d. 4 p.

³⁹ Ten pat, 135 str. 1 d. 2 p.

⁴⁰ LR Civilinis kodeksas, Žin. (2000, Nr. 74-2262), 2.87 str. 1–6 d.

2. ATSTOVAVIMO BENDROVEI TEISINIAI PAGRINDAI

Siekiant suprasti ar akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, gali būti bendrovės atstovu, svarbu apibūdinti atstovavimo santykių sampratą bei esminius bruožus. Todėl šiame skyriuje bus aptariami bendrieji atstovavimo principai ir kas gali būti bendrovės atstovais.

2.1. Bendrieji atstovavimo pagrindai

Bendrosios teisės sistemos šalyse atstovavimo santykiai sukuriama, kai atstovaujamas suteikia įgaliojimą jo vardu veikti atstovui ir pastarasis sutinka.⁴¹ Atstovavimo santykiai atsiranda, kai egzistuoja trys elementai:

- 1) veikimas kito vardu ir interesais⁴² (atstovas privalo veikti dėl atstovaujamojo);
- 2) kontrolė⁴³ (atstovaujamas turi daryti įtaką atstovui);
- 3) sutikimas⁴⁴ (būtinai abiejų šalių sutikimas, kuris gali būti rašytinis ar numanomas).

Lietuvos teisės sistemoje atstovavimo sąvoka apibūdinama kaip

*civilinis teisinis santykis, atsirandantis tarp atstovo ir atstovaujamojo, kurio pagrindu atstovas, remdamasis įstatymu, administraciniu aktu ar išreikšdamas atstovaujamojo valią, jam suteiktą įgalinimų ribose sudaro sandorius ir atlieka atstovaujamojo vardu juridinę reikšmę turinčius veiksmus, kurie sukuria, pakeičia ir panaikina atstovaujamojo civilines teises ir pareigas.*⁴⁵

Taigi atstovavimo esmę sudaro tai, kad vienas asmuo (atstovas) veikia kito asmens (atstovaujamojo) vardu. Atstovas veikia ne savo, bet atstovaujamojo vardu bei jo interesais, ir tai yra esminis atstovavimo santykių atsiradimą lemiantis elementas.

Atstovaujamoju gali būti bet kuris civilinės teisės subjektas. Juo gali būti ir fizinis asmuo (veiksnus ar neveiksnus), ir juridinis asmuo.⁴⁶ Tačiau atstovu gali būti ne kiekvienas civilinės teisės subjektas. LR CK 2.132 str. 3 dalyje numatyta, kad „[a]tstov[u] gali būti tiek

⁴¹J. Dennis Hynes, *Agency, Partnership, and the LLC. The Law of Unincorporated Business Enterprises. Cases, Materials, Problems*, Fifth Edition, (Virginia: Lexis, 1998), p. 12.

⁴²Ten pat, p. 14.

⁴³Ten pat, p. 16.

⁴⁴Ten pat, p. 16.

⁴⁵Žr. išnašą 3: Valentinas Mikelėnas ir kiti, p. 206-207.

⁴⁶Ten pat, p. 207.

veiksn[u]s fizini[s] asm[uo], tiek ir juridini[s] asm[uo].⁴⁷ Taigi fizinis asmuo gali būti atstovu, jeigu jis yra veiksnus.

Priklausomai nuo to, koku pagrindu atstovui suteikiamos teisės veikti atstovaujamojo vardu bei interesais, skiriamas sutartinis atstovavimas ir atstovavimas pagal įstatymą. Esant sutartiniam atstovavimui, atstovas visada veikia pagal atstovaujamojo įgalinimus. Atstovui suteiktos teisės apibrėžiamos jam duotame įgaliojime. Atstovavimas pagal įstatymą galimas, kai tai numato įstatymas, esant teismo sprendimui, ir remiantis administraciniu aktu.⁴⁸

Teisės doktrina nurodo, kad fiduciarinis santykių pobūdis⁴⁹ yra esminis atstovavimo instituto bruožas, kuris sudaro pagrindą atsirasti atstovo ir atstovaujamojo tarpusavio pareigoms ir teisėms. Taigi atstovo ir atstovaujamojo tarpusavio santykiai grindžiami pasitikėjimu. Atstovaujamas suteikia atstovui teises veikti jo vardu bei interesais, todėl atstovas turi pareigą elgtis sąžiningai ir rūpestingai, būti lojalus, veikti tik atstovaujamojo interesais.⁵⁰ LR CK 2.151 str. 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „[a]tstovaujamas turi atlyginti atstovo turėtas išlaidas, susijusias su pavedimo vykdymu ...“⁵¹ Taigi atstovas veikia atstovaujamojo vardu ir interesais bei sąskaita, todėl atstovaujamas turi pareigą atlyginti atstovo turėtas išlaidas, kurias šis patyrė vykdydamas atstovaujamojo pavedimą.

Pristačius bendruosius atstovavimo principus galime apibrėžti, kas gali būti bendrovės atstovais.

2.2. Bendrovės atstovai

Bendrovė yra privatusis juridinis asmuo.⁵² LR CK 2.81 str. 1 dalyje nustatyta, kad „[j]uridiniai asmenys įgyja civilin[ių] teis[ių], prisiima civilin[ių] pareig[ų] ir jas įgyvendina per savo organus ...“⁵³ Bendrovės organai yra neatskiriama bendrovės dalis dėl kurių bendrovė gali funkcionuoti ir įgyvendinti savo teises bei vykdyti pareigas.⁵⁴ Taigi teisiniuose santykiuose bendrovės organas dalyvauja savo bendrovės vardu.

⁴⁷ Žr. išnašą 40: LR Civilinis kodeksas, 2.132 str. 3 d.

⁴⁸ Valentinas Mikelėnas, Gintautas Bartkus ir kiti, *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas*, (Vilnius: Justitia, 2002), p. 256-257.

⁴⁹ Richard Stone, *Law of Agency*, (London: Cavendish Publishing Limited, 1996), p. 5.

⁵⁰ Žr. išnašą 48: Valentinas Mikelėnas, Gintautas Bartkus ir kiti, p. 291.

⁵¹ Žr. išnašą 40: LR Civilinis kodeksas, 2.151 str. 1 d.

⁵² Žr. išnašą 2: LR Akcinių bendrovių įstatymas, 2str. 2 d.

⁵³ Žr. išnašą 40: LR Civilinis kodeksas, 2.81 str. 1 d.

⁵⁴ Žr. išnašą 48: Valentinas Mikelėnas, Gintautas Bartkus ir kiti, p. 259.

Juridiniai asmenys sudarydami sandorius išreiškia savo valią per savo organus. LR CK 2.82 str. 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „[k]iekvienas juridinis asmuo turi turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą ir dalyvių susirinkimą ...“⁵⁵ LR Akcinių bendrovių įstatymo 19 str. 1 ir 2 dalyse bendrovės organais įvardijami visuotinis akcininkų susirinkimas, bendrovės vadovas, stebėtojų taryba ir valdyba.⁵⁶ Visuotinis akcininkų susirinkimas nėra bendrovės valdymo organas. Akcininkų teisės apibūdinamos kaip valdymas nuosavybės teise⁵⁷ ir taip jos atskiriamos nuo bendrovės valdymo organų veiklos. Bendrovės priežiūros organams priskiriama stebėtojų taryba. Taigi bendrovės valdymo organams priskirtina valdyba ir bendrovės vadovas. Tačiau LR Akcinių bendrovių įstatymo 19 str. 6 dalyje aiškiai nustatyta, kad „[b]endrovės santykiuose su kitais asmenimis bendrovės vardu vienvaldiškai veikia bendrovės vadovas.“⁵⁸ Vadinasi, bendrovės vadovas, kaip vienasmenis valdymo organas, veikia bendrovės vardu.

LR CK 2.87 straipsnyje nustatytos bendros juridinio asmens valdymo organo nario pareigos veikti sąžiningai ir protingai juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu, būti lojaliam juridiniam asmeniui, laikytis konfidencialumo, vengti savo asmeninių ir juridinio asmens interesų konflikto, nepainioti juridinio asmens turto su savo turtu ir kitos pareigos.⁵⁹ LR Akcinių bendrovių įstatymo 19 str. 8 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „[b]endrovės valdymo organai privalo veikti bendrovės ir jos akcininkų naudai ...“⁶⁰ Iš šių išvardytų bendrovės ir jos valdymo organų narių santykių požymių galima daryti išvadą, kad bendrovę ir jos valdymo organą sieja fiduciariniai santykiai. Fiduciarinis santykių pobūdis yra atstovavimo instituto bruožas, todėl bendrovę ir jos vadovą sieja civiliniai atstovavimo santykiai.

Kaip jau minėjome, kiekvienas juridinis asmuo turi turėti valdymo organą. Bendrovė be valdymo organo negalėtų egzistuoti, todėl bendrovės vadovui suteikiamos teisės ir pareigos veikti bendrovės vardu ir jos interesais pagal įstatymą. Estijos civilinio kodekso 34 str. 1 dalyje yra specialiai apibrėžta, kad juridinio asmens valdymo organas atstovauja juridinį asmenį pagal įstatymą.⁶¹ Vokietijos civilinio kodekso 26 str. 2 dalyje reglamentuojama, kad

⁵⁵ Žr. išnašą 40: LR Civilinis kodeksas, 2.82 str. 2 d.

⁵⁶ Žr. išnašą 2: LR Akcinių bendrovių įstatymas, 19 str. 1-2 d.

⁵⁷ Ten pat, 3 str. 2 d.

⁵⁸ Ten pat, 19 str. 6 d.

⁵⁹ Žr. išnašą 40: LR Civilinis kodeksas, 2.87 str. 1–6 d.

⁶⁰ Žr. išnašą 2: LR Akcinių bendrovių įstatymas, 19 str. 8 d.

⁶¹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus, (RT I 2002, 35, 216), §34 (1) darbe remtasi vertimu į anglų kalbą: General Part of the Civil Code Act, §34 (1), <<http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>> [aplankyta 2008 04 26].

„[v]aldyba atstovauja juridinį asmenį teisme ir už teismo; valdyba turi atstovo pagal įstatymą statusą.“⁶² Vadinasi, bendrovės vadovas atstovauja bendrovę pagal įstatymą.

Sutartiniai teisiniai atstovavimo santykiai atsiras tik tada, kai juridinio asmens organas suteiks atitinkamus įgalinimus kitam asmeniui atlikti atstovo funkcijas.⁶³ Esant sutartiniam atstovavimui, atstovui suteiktos teisės veikti atstovaujamojo vardu išreiškiamos jam duotame įgaliojime. Įgaliojimas- tai atstovo įgalinimus nurodantis atstovaujamojo išduotas dokumentas, kuriame apibrėžiama atstovui suteiktų įgalinimų apimtis ir turinys.⁶⁴ Taigi sutartiniai teisiniai atstovavimo santykiai atsiras tada, kai bendrovės valdymo organas suteiks įgaliojimą asmeniui veikti jos vardu. Pavyzdžiui, bendrovės vadovui, pagal bendrovės įstatus, galinčiam sudaryti sandorius, suteikus teisę sudaryti tokius sandorius bendrovės darbuotojui arba kitam asmeniui, atsiras bendrovės ir bendrovės darbuotojo arba kito asmens sutartiniai teisiniai atstovavimo santykiai.⁶⁵ Vadinasi, atstovais gali būti ne tik bendrovės vadovas, bet ir bendrovės darbuotojai, taip pat įgalioti asmenys, nesusiję su bendrove darbiniais santykiais.

3. AKCININKO, PAREIŠKUSIO IŠVESTINĮ IEŠKINĮ, TEISINIS STATUSAS

Byloje pagal išvestinį akcininkų ieškinį atsakovais gali būti tik bendrovės valdymo organai, tai yra vadovas ir valdybos nariai.⁶⁶ Pati bendrovė yra ieškovas, nes išvestiniu akcininkų ieškiniu reikalaujama atlyginti jai padarytą žalą. Kadangi bendrovės valdymo organo nariai savo veiksmais padarė bendrovei nuostolių, tai abejotina, kad jie bendrovės vardu patys sau pareikštų ieškinį dėl žalos atlyginimo. Todėl akcininkui įstatymu suteikta teisė pareikšti išvestinį ieškinį, kai bendrovė dėl nesažiningų, nekompetentingų, nelojalių valdymo organų arba jų narių veiklos negali savarankiškai apginti savo teisių bei interesų. Taigi akcininkas, kreipdamasis į teismą su išvestiniu ieškiniu, veikia bendrovės, kuri teismo procese yra ieškovas, vardu dėl šios bendrovės teisių gynimo. Vadinasi, akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, kartu su bendrove yra ieškovas.

Išvestinis akcininkų ieškinys kildinamas iš bendrovės teisių, kai pati bendrovė neketina ar negali jų įgyvendinti. Todėl šis ieškinys negali būti naudojamas tiesiogiai ginti teisme

⁶² Bürgerliches Gesetzbuch, (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), §26 (2) darbe remtasi vertimu į anglų kalbą: German Civil Code, §26 (2), <http://bundesrecht.juris.de/englisch_bgb/index.html> [aplankyta 2008 04 26].

⁶³ Žr. išnašą 3: Valentinas Mikelėnas ir kiti, p. 208.

⁶⁴ Ten pat, p. 213.

⁶⁵ Žr. išnašą 48: Valentinas Mikelėnas, Gintautas Bartkus ir kiti, p. 260.

⁶⁶ Žr. išnašą 6: Egidijus Krivka, p. 50.

akcininko arba akcininkų grupės turtinius interesus, kadangi tokio ieškinio gynybos objektas yra pačios bendrovės teisės bei interesai. Akcininko teisė į tokį ieškinį yra išvestinė iš akcininko nuosavybės teisės į tos bendrovės akcijas. Kadangi akcininkas pareiškia išvestinį ieškinį dėl bendrovės, kaip savarankiško akcinių santykių subjekto, teisių gynimo ir prašo atlyginti bendrovei padarytą žalą, todėl jis veikia bendrovės vardu ir jos interesais. Kaip jau buvo minėta, asmuo, kuris veikia kito asmens vardu ir jo interesais, vadinamas atstovu. Taigi akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, veikia ne savo, bet bendrovės vardu ir jos interesais, o tai yra vienas iš atstovavimo bruožų. Taip pat akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, turi pareigą sąžiningai ir adekvačiai atstovauti bendrovės teises ginant jos interesus. Čia pasireiškia akcininko fiduciarinių santykių aspektas bendrovei. Fiduciarinių santykių pobūdis yra kitas atstovavimo bruožas, todėl pagrįsta būtų manyti, kad akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, galėtų būti bendrovės atstovu. Todėl svarbu išanalizuoti, ar įstatymuose yra įtvirtinta akcininko teisė atstovauti savo bendrovei.

Įstatymuose yra nustatyta bendrovės vadovo teisė atstovauti savo bendrovei pagal įstatymą, o šalia to gali būti numatyta ir kiekybinio atstovavimo taisyklė. Kyla klausimas, ar akcininkas galėtų atstovauti bendrovei pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę. Kiekybinis atstovavimas suprantamas kaip taisyklė, kuri nustato, kad teisinius veiksmus privataus juridinio asmens vardu turi teisę atlikti ne mažiau kaip du ar daugiau kartu veikiančių asmenų.⁶⁷ LR CK 2.83 str. 2 dalyje išvardyti asmenys, galintys veikti privataus juridinio asmens vardu pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę, tai „keli valdymo organo nariai kartu ar valdymo organo narys ir atstovas kartu, ar valdymo organo narys ir kito organo narys kartu, ar valdymo organo narys ir dalyvis kartu.“⁶⁸ Ši norma numato pavyzdinį asmenų, galinčių būti atstovais pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę, sąrašą. Akcininkas galėtų atstovauti kaip kito organo narys (visuotinio akcininkų susirinkimo narys) ar kaip dalyvis kartu su valdymo organo nariu. LR Akcinių bendrovių įstatymas tiesiogiai reguliuoja kiekybinio atstovavimo klausimą ir numato specialią ir konkrečią taisyklę, taikytiną akcinių bendrovių atstovavimui. Minėto įstatymo 19 str. 7 dalyje numatyta, kad „[j]eigu bendrovės įstatuose numatytas kiekybinis atstovavimas, įstatuose turi būti nustatyta konkreti tokio atstovavimo taisyklė, pagal kurią kartu su valdymo organų nariais visais atvejais bendrovės vardu turi veikti ir bendrovės

⁶⁷ Andrius Smaliukas, Yvonne Goldammer, „Kiekybinio atstovavimo taisyklės taikymo problemos“, *Justitia*, (2007 Nr. 3(65)), p. 2.

⁶⁸ Žr. išnašą 40: LR Civilinis kodeksas, 2.83 str. 2d.

vadovas.⁶⁹ Taigi iš šios normos išplaukia, kad akcinėms bendrovėms galima taikyti tik tokią kiekybinio atstovavimo taisyklę, pagal kurią veikia bendrovės vadovas ir vienas arba keli bendrovės valdybos nariai. Vadinasi, akcininkas negali atstovauti bendrovei pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę, nes jis nėra bendrovės valdymo organo narys.

Kaip jau buvo minėta, sutartiniai teisiniai atstovavimo santykiai atsiranda tuomet, kai bendrovės vadovas suteiks įgaliojimą kitam asmeniui atlikti atstovo funkcijas. Kyla klausimas, ar akcininkas galėtų būti bendrovės atstovu pagal sutartinį atstovavimą. LR CPK 55 str. 2 dalyje nustatyta, kad „[j]uridinių asmenų atstovais teisme gali būti atitinkamų juridinių asmenų darbuotojai ...“.⁷⁰ Toliau minėto kodekso 57 str. 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „[a]tstovo pagal pavedimą teisės turi būti išreikštos įstatymų nustatyta tvarka išduotame ir įformintame įgaliojime.“⁷¹ O to paties straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad „... įgaliojimus Civilinio kodekso nustatyta tvarka taip pat gali patvirtinti atitinkamo juridinio asmens organas.“⁷² Atstovo įgaliojimų atsiradimo pagrindas yra darbo sutartis, kuria remiantis atstovui išduodamas įgaliojimas.⁷³ Vadinasi, jeigu byloje bendrovei atstovauja atstovas, tai turi būti susijęs darbo santykiais su atitinkama bendrove ir būtinai turėti įgaliojimą. Bendrovės atstovo teisės įforminamos įgaliojime, kurį patvirtina atitinkamas bendrovės organas, tai yra pasirašo vadovas.

Akcininkai yra bendrovės dalyviai, kurie prisiima turtinę riziką ta apimtimi, kuria investuoja savo turtą į bendrovės akcinį kapitalą. Kadangi akcininkai kasdienį bendrovės valdymą patiki jos valdymo organams, kurie tikimasi veiks bendrovės ir jos akcininkų naudai, todėl jie negali duoti nurodymų nei vadovui, nei darbuotojams, kaip organizuoti ir vykdyti kasdieninę bendrovės veiklą.⁷⁴ Taigi akcininkai nėra bendrovės darbuotojai. Kadangi akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, nėra bendrovės darbuotojas, tai pagal LR CPK nuostatas jis nėra įgaliotas atstovauti bendrovei sutartinio atstovavimo pagrindu. O jeigu akcininkas ir būtų bendrovės darbuotoju, tai praktiškai neįmanoma įsivaizduoti, kad bendrovės valdymo organas išduotų akcininkui įgaliojimą teisme atstovauti bendrovei prieš tokį įgaliojimą išdavusį valdymo organą.

⁶⁹ Žr. išnašą 2: LR Akcinių bendrovių įstatymas, 19 str. 7 d.

⁷⁰ Žr. išnašą 38: LR Civilinis proceso kodeksas, 55 str. 2d.

⁷¹ Ten pat, 57 str. 1 d.

⁷² Ten pat, 57 str. 2 d.

⁷³ Žr. išnašą 37: Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, p. 287.

⁷⁴ Larry Catá Backer, *Comparative Corporate Law: United States, European Union, China and Japan: Cases and Materials*, (North Carolina: Carolina Academic Press, 2002), p. 177.

Nors akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, reikalauja atlyginti bendrovei padarytą žalą ir veikia bendrovės vardu bei turi pareigą sąžiningai ir adekvačiai atstovauti bendrovės teises dėl jos interesų gynimo, tačiau pagal dabar galiojančius įstatymus išvestinį ieškinį pateikusių akcininką negalima pagrįstai laikyti bendrovės atstovu. Taigi, remiantis tuo kas pasakyta, galime daryti pagrįstą išvadą, kad išvestinio ieškinio atveju akcininkas nėra įgaliotas atstovauti bendrovei nei pagal įstatymą ar bendrovės steigimo dokumentus, nei pagal atitinkamo bendrovės valdymo organo išduotą įgaliojimą. Vadinasi, akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, negali būti bendrovės atstovu.

4. POTENCIALUS BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ ATLYGINIMAS SĖKMINGO IŠVESTINIO AKCININKO IEŠKINIO ATVEJU

Kadangi priėjome išvadą, kad akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, negali būti bendrovės atstovu, vadinasi, tokiu atveju bendrovė nėra atstovaujamas. Todėl bendrovė neturi pareigos atlyginti akcininko patirtas bylinėjimosi išlaidas. Kadangi akcininkas pareiškia išvestinį ieškinį prieš bendrovės valdymo organus dėl bendrovei padarytos žalos atlyginimo, tai patenkinus ieškinį bet koks priteistas žalos atlyginimas atiteks bendrovei, o ne akcininkui ieškovui.⁷⁵ Sprendžiant bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimą, vadovaujamas LR CPK 93 str. 1 dalyje įtvirtintu principu, kad „[š]aliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą.“⁷⁶ Tačiau lieka neaišku, ar bendrovei, ar akcininkui, pareiškusiam sėkmingą išvestinį ieškinį, būtų atlyginamos bylinėjimosi išlaidos.

Šiuo klausimu *Companies and Securities Law Review Committee* išleistoje rekomendacijoje teigiama, kad visų pirma teismas, prieš nusprenddamas, ar priimti išvestinį akcininkų ieškinį, atsižvelgia į tai: ar ieškovas veikia sąžiningai gindamas bendrovės teises, ar tokiu ieškiniu galima geriausiai apginti bendrovės interesus, į tikimybę, kad bendrovė iš viso nepareikš ieškinio, kad apgintų savo teises.⁷⁷ Jei išvestinis akcininko ieškinys yra sėkmingas, tai rekomenduojama, kad patirtos bylinėjimosi išlaidos būtų apmokamos akcininkui ieškovui. Tai grindžiama tuo, kad bendrovės teisės ir interesai buvo apginti sėkmingu išvestiniu

⁷⁵ Žr. išnašą 4: Ian Ramsay, p. 150.

⁷⁶ Žr. išnašą 38: LR Civilinis proceso kodeksas, 93 str. 1 d.

⁷⁷ Žr. išnašą 4: Ian Ramsay, p. 157.

akcininkų ieškiniu. Todėl bendrovė neteisingai praturtėtų, jei jai dar būtų apmokamos akcininko patirtos bylinėjimosi išlaidos.⁷⁸

JAV išvestinio ieškinio procesą išsamiai reglamentuoja įstatymų nuostatos. Bylinėjimosi išlaidų apmokėjimo klausimą išvestinio ieškinio procese reglamentuoja Pavyzdinis bendrovių įstatymas. Minėtame įstatyme numatyta, kad pasibaigus išvestinio akcininkų ieškinio teisminiam nagrinėjimui, teismas gali „įpareigoti bendrovę atlyginti ieškovui pagrįstas išlaidas (įskaitant ir išlaidas advokato pagalbai apmokėti) susijusias su bylos nagrinėjimu teisme, jei [teismas] nustato, kad bylos nagrinėjimas teisme suteikė esminės naudos bendrovei.“⁷⁹ Taigi jei išvestinis ieškinys sėkmingas, akcininkas gali tikėtis, kad jam bus atlygintos pagrįstos bylinėjimosi išlaidos.

Išvestinio ieškinio institutą plačiai taikant praktikoje susiformavo gausi teisminė praktika, kuria yra remiamasi. Teisminė praktika išplėtojo esminės naudos bendrovei doktriną. JAV byloje *Fletcher v. A.J. Industries, Inc.*⁸⁰ buvo sprendžiamas klausimas, ar bendrovė turi atlyginti ieškovams, pareiškusiems išvestinį akcininkų ieškinį, patirtas išlaidas advokato pagalbai apmokėti, jei pagal tokį ieškinį byla pabaigta taikos sutartimi. Teismas nusprendė, kad pareikštas išvestinis akcininkų ieškinys suteikė esminės naudos bendrovei, todėl nėra svarbu, kad nauda buvo pasiekta susitarus sudaryti taikos sutartį, o ne galutiniu teismo nuosprendžiu. Todėl bendrovė įpareigota atlyginti ieškovų patirtas išlaidas. Kitoje JAV byloje *Lewis v. Anderson*⁸¹ buvo sprendžiamas klausimas, ar bendrovė turi atlyginti akcininkui, pareiškusiam išvestinį ieškinį, patirtas išlaidas advokato pagalbai apmokėti, jei vėliau ieškinio atsisakyta. Teismas nusprendė, kad akcininko pareikštas išvestinis ieškinys paskatino bendrovės valdymo organus imtis atitinkamų veiksmų, kurie buvo naudingi bendrovei ir jos akcininkams. Kadangi tokius valdymo organų veiksmus sąlygojo akcininko pareikštas išvestinis ieškinys, todėl jam turi būti atlygintos patirtos išlaidos advokato pagalbai apmokėti, nepaisant to, kad ieškinio buvo atsisakyta. Vadinasi, bendrovė gali būti įpareigota atlyginti ieškovo patirtas išlaidas advokato pagalbai apmokėti, jei pareiškus išvestinį akcininkų ieškinį bylos nagrinėjimas teisme suteikia bendrovei esminės naudos, net jei ieškovas galutiniame rezultate nelaimi bylos.

⁷⁸ Ten pat, p.164.

⁷⁹ Žr. išnašą 21: Model Business Corporation Act, §7.46 (1).

⁸⁰ JAV byla: *Fletcher v. A.J. Industries, Inc.* 266 Cal. App. 2d 313, 72 Cal. Rptr. 146 (1968).

⁸¹ JAV byla: *Lewis v. Anderson* 692 F.2d 1267 (1982).

Apibendrinant, galima sakyti, jog nors akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, negali būti bendrovės atstovu, o bendrovė tokiu atveju nėra atstovaujamas ir neturi pareigos atlyginti akcininko patirtų bylinėjimosi išlaidų, vis dėlto, remiantis užsienio teismine praktika pagrįstos bylinėjimosi išlaidos gali būti atlyginamos. Todėl toks bylinėjimosi išlaidų atlyginimo traktavimas galėtų paskatinti pareikšti išvestinį akcininkų ieškinį bendrovės vardu.

IŠVADOS

Atlikus įstatymų bei teisinės literatūros sisteminę analizę galime pateikti tokias išvadas:

1. Išvestinis ieškinys - tai bendrovės vardu akcininko pareikštas ieškinys dėl bendrovės teisių ir interesų gynimo, kai valdymo organai, turintys ginti bendrovės teises, atsisakė vykdyti šias savo pareigas. Išvestinio akcininkų ieškinio gynybos objektas gali būti tikrai pačios bendrovės teisės ir interesai. Akcininko teisė į tokį ieškinį yra išvestinė iš akcininko nuosavybės teisės į tos bendrovės akcijas.
2. Bendrosios teisės sistemos šalyse susiformavusi išvestinio ieškinio proceso teisminė praktika, taip pat išvestinį ieškinį reglamentuoja išsamios įstatymų nuostatos. Daugelyje kontinentinės teisės sistemos šalių yra įteisintas išvestinio akcininkų ieškinio institutas, tačiau ši teisė ribojama.
3. Lietuvos teisės sistemoje įteisintas išvestinio ieškinio institutas, nes akcininkui įstatymas suteikia teisę kreiptis į teismą su ieškiniu ir prašyti atlyginti bendrovei padarytą žalą, kuri susidarė dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių pareigų nevykdymo arba netinkamo vykdymo.
4. Bendrovės valdymo organas atstovauja bendrovę pagal įstatymą, nes bendrovė be valdymo organo negalėtų egzistuoti. Sutartiniai teisiniai atstovavimo santykiai atsiranda tada, kai bendrovės valdymo organas suteikia įgaliojimą asmeniui veikti bendrovės vardu.
5. Akcininkas, kreipdamasis į teismą su išvestiniu ieškiniu, veikia bendrovės, kuri teismo procese yra ieškovas, vardu dėl šios bendrovės teisių gynimo. Todėl akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, kartu su bendrove yra ieškovas.

6. Akcinėms bendrovėms galima taikyti tik tokią kiekybinio atstovavimo taisyklę, pagal kurią veikia bendrovės vadovas ir vienas arba keli bendrovės valdybos nariai. Akcininkas negali atstovauti bendrovei pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę, nes jis nėra bendrovės valdymo organo narys.
7. Sutartiniai teisiniai atstovavimo santykiai atsiranda, jei byloje bendrovei atstovauja atstovas susijęs darbo santykiais su atitinkama bendrove ir turi valdymo organo patvirtintą įgaliojimą. Kadangi akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, nėra bendrovės darbuotojas, tai pagal LR CPK nuostatas jis nėra įgaliotas atstovauti bendrovei sutartinio atstovavimo pagrindu.
8. Akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, reikalauja atlyginti bendrovei padarytą žalą ir veikia bendrovės vardu bei turi pareigą sąžiningai ir adekvačiai atstovauti bendrovės teises dėl jos interesų gynimo, tačiau išvestinį ieškinį pateikusių akcininką negalima pagrįstai laikyti bendrovės atstovu, nes jis nėra įgaliotas atstovauti bendrovei nei pagal įstatymą ar bendrovės steigimo dokumentus, nei pagal atitinkamo bendrovės valdymo organo išduotą įgaliojimą.
9. Sėkmingu išvestiniu akcininkų ieškiniu apginamos bendrovės teisės ir interesai. Bendrovė neteisingai praturtėtų, jei jai būtų apmokamos akcininko patirtos bylinėjimosi išlaidos. Todėl teismas gali įpareigoti bendrovę atlyginti akcininkui ieškovui patirtas bylinėjimosi išlaidas.

Atlikus analizę, darbe iškelta hipotezė, kad akcininkas, pareiškęs išvestinį ieškinį, gali būti bendrovės atstovu, nepasitvirtino.

Pasiūlymai: Jei išvestinis akcininko ieškinytis yra sėkmingas, tai, remiantis užsienio teismų praktika, rekomenduojama, kad patirtos bylinėjimosi išlaidos būtų atlygintos akcininkui ieškovui. Problemos, kylančios dėl išvestinio akcininkų ieškinių pareiškimo, galėtų būti tinkamai išspręstos, jei Lietuvos Respublikos procesiniuose įstatymuose būtų įteisintos išvestinių ieškinių pateikimo ir jų procesą reglamentuojančios taisyklės. Tinkamas pavyzdys galėtų būti JAV patirtis, kurios civilinio proceso įstatymuose yra įtvirtintos tokios taisyklės.

SUMMARY

Can a shareholder, bringing derivative action, be a company's agent?

From the 1 January 2004 the Law of the Republic of Lithuania on Companies embeds the institute of shareholders' derivative action, which is new for the Lithuanian legal system.

Under derivative action the rights are defended not of a shareholder, bringing it, but of a company, as an independent law subject, i.e. it is asked to compensate the damage not to a shareholder or shareholders, but to a company. A person, who acts on behalf and for the interests of other person, is called an agent. Therefore the reasonable question arises, what is the legal status of a shareholder, bringing derivative action. From the legal status of a shareholder depends compensation of lawsuit expenses. Whereas the shareholder brings the derivative action against the managerial bodies of the company regarding compensation of damage made to the company, then upon satisfaction of the action any adjudged compensation of damage will pass to the company, and not to the shareholder plaintiff. However, it remains unclear if the company or the shareholder, bringing a successful derivative action, would be compensated the lawsuit expenses. If the shareholder, making the derivative action, is the company's agent, then the company as a principal has the obligation to pay the lawsuit expenses incurred by the shareholder. Treatment of compensation of lawsuit expenses has a direct influence on the frequency of actions bringing. Therefore this can be the main obstacle for the shareholder to bring derivative action on behalf of the company.

The aim of this work is to determine if a shareholder, bringing derivative action, can be a company's agent.

The object of this work is legal status of a shareholder, bringing derivative action.

In order to implement the work's aim, to confirm or deny the raised hypothesis that a shareholder, bringing derivative action, can be a company's agent, the following tasks of the work are raised:

1. To determine and deliver the derivative action institute in foreign and Lithuanian law systems.
2. To analyze legal bases of representation of a company.
3. To determine legal status of a shareholder, bringing derivative action.

4. To evaluate potential compensation of lawsuit expenses in case of successful derivative action of a shareholder.

The following conclusions have been arrived:

1. Derivative action is the action brought by a shareholder on behalf of a company regarding defense of a company's rights and interests, when the managerial bodies, having to defend a company's rights, have refused to perform such their obligations. Object of defense of the derivative action of shareholders can be only the rights and interests of a company itself. Shareholder's right into such action is derivative from the shareholder's property right into the shares of such company.
2. Judicial practice of the derivative action procedure has formed in the countries of the Common law system; thorough provisions of the laws also regulate the derivative action. Many countries of the Continental law system has the legalized institute of the derivative action of shareholders, however, not all shareholders can bring an action.
3. Derivative action institute is legalized in Lithuanian law system, because the law provides the right of shareholders to file an action with the court for reparation of damage resulting from nonfeasance or malfeasance by the company manager and board members of their obligations.
4. Company's managerial body represents a company under the law, because a company could not exist without the managerial body. Conventional legal relations of representation appear when a company's managerial body gives authority to a person to act on behalf of a company.
5. A shareholder, applying to court with the derivative action, acts on behalf of a company, which is the plaintiff in the court procedure, regarding the defense of rights of this company. Therefore he shareholder, bringing the derivative action, is the plaintiff together with the company.
6. Companies can be applied only such rule of quantitative representation, under which the head of the company and one or several members of the company's board act. Shareholder cannot represent the company under the rule of quantitative representation, because he/she is not the member of the company's managerial body.
7. Conventional legal relations of representation appear if the company is represented in the case by the agent, related by working relations to the respective company and has

the authority, confirmed by the managerial body. Whereas the shareholder, bringing the derivative action, is not the employee of the company, under the provisions of the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania, he/she is not authorized to represent the company on the basis of conventional representation.

8. Shareholder, bringing the derivative action, requires compensating the damage made to the company and acts on behalf of the company and has the obligation to fairly and adequately represent the company's rights regarding the defense of its interests. However, the shareholder, bringing the derivative action, cannot be reasonably considered the agent of the company, because he/she is not authorized to represent the company neither under the law or the company's incorporation documents, nor under the authority issued by the respective managerial body of the company.
9. To the extent to which the action is successful and yet the company has not been required to pay the lawsuit expenses of the shareholder plaintiff, this can be viewed as a form of unjust enrichment given that the company receives the benefit of the plaintiff's action. The court may order the company to pay the shareholder plaintiff's reasonable expenses incurred in the proceeding.

After performance of the analysis, the hypothesis, raised in the work that the shareholder, bringing the derivative action, can be the company's agent, has not been confirmed.

Proposals: If the derivative action of the shareholder is successful, then, according to the practice of foreign courts, it is recommended that the incurred lawsuit expenses would be compensated to the shareholder plaintiff. The problems, arising out of the making of the derivative action of shareholders, could be properly solved if the procedural laws of the Republic of Lithuania would legitimate the rules on making of derivative actions and regulating their procedure. The suitable example would be the experience of the USA, which laws on the civil procedure has such rules fixed.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Literatūra:

1. Anderson Mathew, "An Intervention Requirement Provides Greater Benefit to the Corporation When Nonparty Shareholders Appeal Derivative Action Settlements: Felzen v. Andreas, 134 F.3d 873 (7th Cir. 1998)", *Nebraska Law Review*, Vol. 79, 2000.
2. Backer Larry Catá, *Comparative Corporate Law: United States, European Union, China and Japan: Cases and Materials*, North Carolina: Carolina Academic Press, 2002.
3. Braendle Udo C., "Shareholder Protection in the USA and Germany- On the Fallacy of LLSV", <<http://www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1151&context=gwp>> [aplankyta 2008 04 12].
4. Choper Jesse H., Coffee John C., Jr., Gilson Ronald J., *Cases and Materials on Corporations*, Fourth Edition, New York: Aspen Publishers, 1995.
5. Friedenthal Jack H., Kane Mary Kay, Miller Arthur R., *Civil Procedure*. Second Edition, St. Paul. Minn., 1993.
6. Grechenig Kristoffel R., Sekyra Michael, "No Derivative Shareholder Suits in Europe - A Model of Percentage Limits, Collusion, and Residual Owners", <<http://www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1166&context=gwp>> [aplankyta 2008 04 13].
7. Hynes Dennis, *Agency, Partnership, and the LLC. The Law of Unincorporated Business Enterprises. Cases, Materials, Problems*, Fifth Edition, Virginia: Lexis, 1998.
8. Krivka Egidijus, „Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje“, *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 4 (82).
9. Laužikas Egidijus, Mikelėnas Valentinas, Nekrošius Vytautas, *Civilinio proceso teisė*, I tomas, Vilnius: Justitia, 2003.
10. Mikelėnas Valentinas, *Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso Komentarai. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*, I tomas, Vilnius: Justitia, 2003.
11. Mikelėnas Valentinas, Bartkus Gintautas ir kiti, *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentarai. Antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas*, Vilnius: Justitia, 2002.

12. Mikelėnas Valentinas ir kiti, *Civilinė teisė*, Kaunas: Vajusta, 1997.
13. Ramsay Ian, “Corporate Governance, Shareholder Litigation And The Prospects For A Statutory Derivative Action”, *University of New South Wales Law Journal*, Vol. 15, 1992.
14. Smaliukas Andrius, Goldammer Yvonne, „Kiekybinio atstovavimo taisyklės taikymo problemos“, *Justitia* 2007 Nr. 3 (65).
15. Stanfield Bryan, “For Better Or For Worse?: Marriage Of The Texas And Model Business Corporation Acts’ Derivative Action Statutes And What It Means For Corporations”, *Texas Tech Law Review*, Vol. 35, 2004.
16. Stone Richard, *Law of Agency*, London: Cavendish Publishing Limited, 1996.
17. Thomas Richard et al, *Company Law in Europe*, Issue 8, London: Butterworths, 1997.
18. Wells Sarah, “Maintaining Standing in a Shareholder Derivative Action”, *University of California Davis Law Review*, Vol. 38, 2004-2005.

Teisės šaltiniai:

19. Bürgerliches Gesetzbuch, (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738).
20. Companies Act 2006,
<http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts2006/pdf/ukpga_20060046_en.pdf> [aplankyta 2008 04 12].
21. Federal Rules of Civil Procedure,
<http://www.law.cornell.edu/rules/frcp/Rule23_1.htm> [aplankyta 2008 04 05].
22. Федеральных закон об акционерных обществах (N 208-ФЗ от 26.12.1995).
23. JAV byla: *Fletcher v. A.J. Industries, Inc.* 266 Cal. App. 2d 313, 72 Cal. Rptr. 146 (1968).
24. JAV byla: *Lewis v Anderson* 692 F.2d 1267 (1982).
25. LR Akcinių bendrovių įstatymas, Žin. (1990, Nr. 24-594).
26. LR Akcinių bendrovių įstatymas, Žin. (1994, Nr. 55-1046).
27. LR Akcinių bendrovių įstatymas, Žin. (2000, Nr. 64-1914).
28. LR Akcinių bendrovių įstatymas, Žin. (2003, Nr. 123-5574).
29. LR Civilinis kodeksas, Žin. (2000, Nr. 74-2262).
30. LR Civilinio proceso kodeksas, Žin. (2002, Nr. 36–1340).

31. Model Business Corporation Act, Third edition, Revised through 2002, Adopted by the Committee on Corporate Laws of the Section of Business Law.
32. Tsiviilseadustiku üldosa seadus, (RT I 2002, 35, 216).